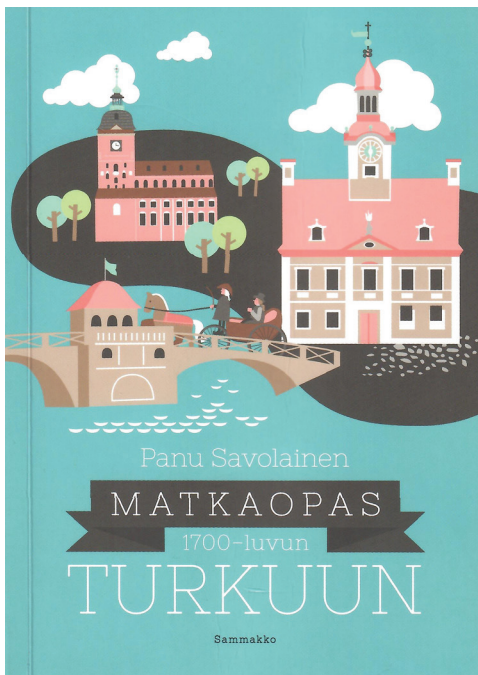

Liisa Kunnas-Pusa

Asiantuntevia vinkkejä 1700-luvun lopun Turkuun suuntaaville aikamatkaajille

Panu Savolainen: *Matkaopas 1700-luvun Turkuun*. Turku: Sammakko 2021. 344 s.

Keväällä 2021 ilmestyi Sammakko-kustantamon aiemmin julkaiseman Turun matkaoppaan (2016) historiallinen sisar, *Matkaopas 1700-luvun Turkuun*. Kirjan olemus muistuttaa aiempaa Turku-opasta, ja sen graafinen yleisvaikutelma on ensimmäisellä selailulla onnistunut ja selkeä. Verrattuna nyky-Turun matkaoppaaseen se on kuitenkin noin sata sivua paksumpi ja siten myös laajempi tietopaketti.

Kirjan on kirjoittanut Aalto-yliopiston arkkitehtuurin historian ja restauroinnin apulaisprofessori Panu Savolainen, joka on 1700-luvun Turun asiantuntija. Matkaopas perustuu pitkälti hänen väitöstutkimukseensa (2017) ja sen yhteydessä kerättyyn tietoon. Savolainen on käsitellyt aihepiiriä myös jo aiemmin yleistajuisessa teoksessaan turkulaisesta 1700-luvun asumisesta (2014), sekä ollut mukana tekemässä lastenkirjaa Turun historiasta (Kortekangas & Savolainen 2017). Hänellä on siis paljon kokemusta tämän tyyppisestä historiantutkimuksen popularisoinnista, mikä näkyy tekstin varmaotteisuudessa. Kirjasta ei myöskään puutu asiantuntemusta ja monipuolista yksityiskohtaistakin tietoa.

Matkaopas 1700-luvun Turkuun edustaa tyyllilajia, jossa teos on suunnattu oppaaksi kuvitteelliselle aikamatkaajalle, joka matkustaa nykyajasta tiettyyn historialliseen aikaan ja paikkaan. Suomessa ehkä tunnetuin tämän tietokirjallisuuden lajityypin edustaja on *Matkaopas keskiajan Suomeen* (Aalto & Helkala 2015), joka sai tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon vuonna 2016. Ulkomaisia esikuvia löytyy runsaasti, esimerkiksi Ian

Mortimerin *Time Traveller's Guide* -sarja, jossa aikamatkaajia on opastettu Britannian historian eri vaiheisiin jo usean kirjan verran (mm. Mortimer 2009; 2021). Varsinaisten matkaoppaiden lisäksi tätä lajityyppiä sivuavat sellaiset kirjat, joissa menneisyyden tapahtumien ja todellisuuden ymmärtämisen helpottamiseksi niitä kuvataan nykyajasta satunnaisesti tai säännöllisesti matkailevan henkilön silmin, joka toimii lukijalle sekä oppaana että samaistuttavana kohteena menneisyyden kummallisuudessa (esim. Mithen 2003; vrt. myös Mellanen 2008; Koivisto & Terävä 2016).

Miksi juuri 1700-luvun Turku? Monista syistä se sopii erityisen hyvin tällaisen matkaoppaan kohteeksi. Ainakaan mielikuvissa 1700-luku ei ehkä vedä eksoottisuudessaan vertoja esimerkiksi keskiajalle, millä on etunsa. Nykymailman ilmiöitä on helpompi pelata aikakauteen, jossa vierauden rinnalla on paljon tuttuakin. Nykyhetkestä poikkeavat ja toisaalta samaistuttavat elementit ovat sekoittuneet tasapainoisesti, jolloin matka ei tunnu suuntautuvan kokonaan vieraalle planeetalle, vaan vain ehkä hieman erikoiseen kulttuuriin.

Turussa vierailun kannalta juuri 1700-luvun loppupuoli, johon kirja keskittyykin, on kiinnostava ajanjakso. 1700-luvun alkupuoli oli Suomessa ja Turussa konfliktien ja vaikeuksien värittämää aikaa (mm. 1700-luvun alun ruttoepidemia ja venäläismiehitykset 1713–1722 ja 1742–1743). 1700-luvun puolivälistä alkaen Turun kaupunki kuitenkin eli kukoistuskauttaan aina vuoteen 1812, jolloin Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki siirrettiin Helsinkiin, ja Turun palon jälkeen vuonna 1828 myös yliopisto. Ruotsin vallan ajan viimeiset vuosikymmenet kaupungissa, jossa 1700-luvun fyysisestä todellisuudesta ei ole nykyään jäljellä kuin muutamia rakennuksia (kuten ei juuri muissakaan suomalaisissa kaupungeissa) on ehdottomasti kiehtova kuvitteellisen matkan kohde.

Ajanjakso on myös historian tutkimuksen kannalta kiitollinen siinä mielessä, että siitä on olemassa paljon lähteitä. Niiden

avulla sekä 1700-luvun lopun Turun rakennuksia ja kaupunkikuvaa, että arkipäivän elämää on saatu rekonstruoitua valloittavan yksityiskohtaisesti. Matkakirjallisuus oli 1700-luvun loppupuolella suosittua, ja myös Suomea ja Turkua kuvailtiin aikalaismatkailijoiden kertomuksissa (esim. Acerbi 1953). *Matkaopas 1700-luvun Turkuun* sisältääkin useita aikalaisitaatteja, joissa kaupunkia kuvailevat matkailijat tai kaupungin asukkaat.

Kirja alkaa vauhdikkaasti Turun tuomiokirkon portailta. Aikamatkaajan siirtyminen nykypäivän Turusta 1700-luvulle jonkinlaisen "wibbly-wobbly-timey-wimey stuffin" (kuten Doctor Who sanoisi) välityksellä on kuvattu elävästi ja mukaansatempaavasti. Aikamatkailussa onkin syytä käyttää kiintopisteenä jotain sekä nykyisestä että menneestä maisemasta löytyvää rakennusta tai muuta kohtaa. Esimerkiksi Diana Gabaldonin (1991) *Outlander* -kirjasarjassa ja siihen pohjautuvassa televisiosarjassa matkaaminen 1700-luvulle tapahtuu neoliittisten megaliittien kautta, Turussa keskiaikaisen katedraalin. Mutta vaikka tuomiokirkko seisoo paikallaan myös 1700-luvulla, heti kirkon ympäristö tuottaakin yllätyksen.

Ennen Akatemiatalon, eli nykyisen Turun hovioikeuden rakennuksen, valmistumista vuonna 1815 Turun akatemia toimi tuomiokirkkoa ympäröineeseen muuriin liittyneissä rakennuksissa. Kirkolla ei ollut nykyisenkaltaista monumentaaliportaita, vaan kirkon pääovea vastapäätä sijaitsi Akatemian kirjastorakennus (Kuva 1). Jos joku arkeologisen tutkimuksen historian tai museologian ystävä sattuisi matkaamaan nykyhetkestä 1700-luvun lopun Turkuun, Akatemian kirjasto kuuluisi ehdottomasti hänen ykköskohteisiinsa. Kirjastossa säilytettiin kirjojen lisäksi taidetta ja esinekokoelmia, jotka muodostivat Suomen museokokoelmien esiasteen.

Akatemian kirjaston lisäksi kirjassa listataan muitakin yliopistoon liittyviä matkavinkkejä: Akatemian rakennukset ja kasvitieteellinen puutarha esitellään, ja kerrotaan,

Kuva 1. Turun akatemian kirjaston rakennus tuomiokirkon edessä. (Kuva: Kirjoittajan ottama kuvakaappaus videolta *Turku Åbo 1827: vanha kaupunki*, Turun museokeskuksen YouTube-kanava).

miten pääsee seuraamaan luentoja ja jopa soluttautumaan opiskelijabileisiin. Turun akatemiassa 1700-luvulla vaikuttaneet professorit ja tieteentekijät, kuten historioitsija, Suomen ensimmäisen sanomalehden perustaja ja Akatemian kirjaston pitkäaikainen hoitaja H. G. Porthan (1739–1804), kasvitieteilijä ja talousopin professori Pehr Kalm (1716–1779) ja luonnontieteilijä, taloustieteilijä ja kemisti Pehr Gadd (1727–1797) ovatkin ehkä tuon ajan turkulaisista tutuimpia nykyhetkestä saapuvalla matkaajalle.

Kirja on rakennettu pidempien, tiettyä aihepiiriä esittelevien lukujen ja niiden kanssa vuorottelevien lyhyiden tietoisukujen varaan. Matkaoppaista tuttuun tapaan luvuissa käydään läpi mm. matkan ennakkovalmistelut ja matkustaminen, majoitus, ruoka ja juoma, shoppailumahdollisuudet, turvallisuus ja terveys, tapahtumat ja ajanviete sekä keskeiset nähtävyydet, rakennukset ja kaupunkikuva. Turun kaupungin lisäksi esitellään ympäristön nähtävyyksiä ja tehdään viikon kestävä matka Helsinkiin. Jokainen näistä luvuista sekä antaa käytännön neuvoja kuvitteelliselle matkailijalle, että avaa laajemmin jostain 1700-luvun elämään liittyvää teemaa.

Lyhyemmät, noin sivun mittaiset tietoiskut jakautuvat kahteen ryhmään: *Tunne Turkua* ja *Turkulaisia*. Ensin mainitussa on tietoa laidasta laitaan. Osa on lyhyitä alkuperäislähteistä nostettuja katkelmia kaupungin elämästä, esimerkiksi siitä, että selvästi havaittava juopumustila oli rikos, mitä siitä seurasi ja millaisia selityksiä oikeudessa kuultiin. Osa taas on käytännön elämään liittyvää informaatiota, kuten käytössä olleet rahat ja mitat tai kaupungissa vietetyt juhlapäivät. *Turkulaisia*-tietolaatikoissa esitellään kymmenen yksittäistä henkilöä: Sekä tunnettuja, kuten Porthan tai arkkitehti Christian Friedrich Schröder (1722–1789), että vähemmän tunnettuja, kuten kaupunginvahti Johan Sommar (1721/22–1771) ja merikapteenin tytär Maria Elisabeth Claesson (1775–1847), joka esiintyy kirjassa kahdeksanvuotiaana isälleen merille kirjoittaman kirjeen kautta.

Tekstissä on jonkin verran toistoa pidempien lukujen ja *Tunne Turkua* -nostojen välillä. Esimerkiksi isovihan miehityskaudesta on täsmälleen samat lauseet muutaman sivun välein, vaikka aihe olisi ollut selkeämpää käsitellä vain 1700-luvun sotia ja konflikteja esittelevässä tietoiskussa. Samaten kaduilla

liikkumisen turvallisuudesta ja hevostärryjen alle jäämisen vaarasta puhutaan sekä turvallisuutta käsittelevässä luvussa, että muuten vaan kaduilla kuljeskelun yhteydessä. Toisaalta matkaoppaissa tällainen toisto on yleistä, koska on todennäköistä, että lukija katsoo vain tiettyä aihepiiriä koskevat kohdat, eikä lue teosta kokonaan.

Yleisesti ottaen kirjan teksti oli huoliteltua ja sujuvaa, eikä kirjoitus- tai taittovirheitä satu silmään. Ihan muutamassa kohdassa tekstiin on jäänyt turhan koukeroisia tai epäselviä ilmaisuja, mutta nämä ovat yksittäisiä kohtia. Lopun kattavassa lähdeluettelossa sen sijaan on joitain huolimattomuus- ja kirjoitusvirheitä, mutta niihin tuskin kiinnittävät huomiota muut kuin kaltaiseni toimitus- ja taittotoyössä parkkiintuneet lukijat.

Kirjan kuvitus koostuu tunnelmallisista valokuvista sekä esinekuvista, taidekuvista ja painotuotteiden kuvista. Kuvatekstien antama informaatio heittelee jonkin verran: Joidenkin kuvien kohdalla on kerrottu hyvin tarkkaan tiedot kuvasta, joidenkin kohdalla tuskin mitään. Koska jälkimmäiset ovat pääasiassa niitä tunnelmallisia valokuvia, tämä lienee tarkoituksellista ja sillä on pyritty säilyttämään kuvien kuvituskuvamaisuus ja autenttisuuden vaikutelma. Mahdollisesti kirja olisi voinut hyötyä jonkinlaisesta erillisestä kuvaluettelosta, vaikka sijoitettuna kirjan loppuun, jossa olisi kerrottu valokuvista enemmän. Nyt esimerkiksi kuvituksen puvuista kiinnostuneelle lukijalle selviää vain *Kiitokset*-osuudesta, että 1700-luvun naistenpukuja esittelevissä kuvissa oletettavasti esitellään Maija Hallikas-Mannisen pukukokoelmaa ja hän toimii niissä todennäköisesti myös mallina, mutta puvuista tai kuvauspaikoista ei selviä mitään muita lisätietoja.

Kirjan kirjoittajan tausta arkkitehtinä ja rakentamisen ja tilan historian tutkijana näkyy varsinkin asiantuntevissa ja yksityiskohtaisissa rakennuskannan ja huoneistojen kokoonpanon kuvauksissa. Kuten aiemmin mainitsin, Savolainen on käsitellyt aihetta väitöskirjansa (2017) lisäksi myös jo gradun-

sa pohjalta tehdyssä kirjassa (2014). Hänen viimeisin aihepiiriin liittyvä työnsä on Turun museokeskukselle yhdessä Zoan Oy:n kanssa toteutettu Turun paloa edeltävän Turun 3D-mallinnus ja virtuaalikerros *Turku - Åbo 1827* (Kuva 1).

Matkaoppaan lopussa on kirjoitusprosessista kertovia osuuksia, jotka syventävät lukijan ymmärrystä tällaisen teoksen valmistumisen taustalla olevasta tieteellisestä tutkimuksesta, lähdeaineiston määrästä ja historiantutkimuksen teosta ylipäätään. Myös historiantutkimuksen etiikkaa sivutaan: Mitä menneisyyden ihmiset ajattelisivat siitä, että heidän yksityiselämästään ja arjestaan tehdään tulevaisuudessa viihdettä? Tämän tyyppinen pohdinta on populaareissa menneisyyttä käsittelevissä tietokirjoissa valitettavan harvinaista, vaikka mielestäni etiikan tai tieteellisten tutkimusprosessien välttely ”liian vaikeina” aihepiireinä on aivan turhaa näiden kirjojen lukijakunnan aliarvioimista.

Matkaoppaan ulkokuorestaan huolimatta kirja on oikeastaan katsaus 1700-luvun lopun turkulaiseen tapakulttuuriin ja kaupunkilaisten arkipäivään, kuten myös laajemmin 1700-luvun ruotsalaiseen ja pohjoiseurooppalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Kirjaa käsittelevissä artikkeleissa (esim. Hakkarainen 2021), kuten takakansitekstissäkin, sen keskeiseksi ominaisuudeksi on nostettu leikkittely nykyisyyden ja menneisyyden välillä eroilla ja yhtäläisyyksillä.

Menneisyyden monimuotoisuus tulee kirjassa kiitettävällä tavalla esiin. Siinä nostetaan esiin paljon sellaisia 1700-luvun lopun kaupunkikulttuurin piirteitä, jotka lukijasta tuntuvat tutuilta: Suurin osa kaupunkilaisista osasi lukea ja kirjoittaa. Kotitaloudet muistuttivat nykyisiä siinä mielessä, että Turussa asui paljon ”sinkkuja” tai parin lapsen lapsiperheitä. Vaikka menneisyys toki on vieras maa, ja ennen kaikkea monesti ikävä paikka nykyaikaan verrattuna, yhtäläisyyksien korostaminen tekee menneisyyden samaisuttavaksi ja läheisemmäksi, ja kirjassa tämä varmaan onkin tarkoituksellinen tyylikeino.

Suuren yleisön käsitykset menneisyydestä ovat nykyisin usein globaalin populaarikulttuurin kuvaston ja kerronnan värittämiä, ja sitä kautta korostetun dramaattisia ja eksotisuudella mässäileviä.

Pohdittaessa menneisyyden kurjuutta tai erilaisuutta nykyaikaan nähden, tulee ottaa ennen kaikkea huomioon yhteiskuntaluokan valtava vaikutus elämään. Kuten Savolainenkin tuo esiin moneen otteeseen, 1700-luvun lopun Suomessa yhteiskuntaluokka vaikutti kaikkeen. Se vaikutti siihen, tarvitsiko passia matkustamiseen, mitä vaatteita käyttää, missä viettää aikaa, ja milloin herätä ja milloin mennä nukkumaan. Myös kaupungin ja maaseudun välinen ero oli nykyajasta katsottuna todella jyrkkä: Esimerkiksi riita- tai rikosasioissa oikeudenkäyntiprosessit olivat erilaiset paitsi eri yhteiskuntaluokkien, myös kaupunkilaisten ja maalaisten välillä. Maalta ei saanut edes muuttaa kaupunkiin ilman syytä, kuten työpaikkaa, tai suosittelijaa. Suomalaisten menneisyyskuvausten kliseiden mukaista raadannan täyteistä elämää savupirtissä lukutaidottomana ja tautisenakin Suomessa toki oli, mutta se ei ollut läheskään kaikkien suomalaisten elämää.

En varmaankaan ole ainoa tutkija, joka on ajatellut miettiessään menneisyyden yhteiskuntia, että elämä olisi saattanut olla nykynäkökulmasta katsottuna edes siedettävää ainoastaan tarpeeksi korkeassa yhteiskuntaluokassa. 1700-luvun lopun tapauksessa meillä 2020-luvun suomalaisilla tuskin on juurikaan yhteistä kokemuspintaa alaluokkien elämään, yläluokan elämäntapaan aikamatkaajan sen sijaan olisi suhteellisen helppoa sujahtaa, jos vaan kestäisi elää ilman demokraattista kansalaisyhteiskuntaa, nykyaikaista lääketiedettä tai modernia viihdettä. Kirjassa tätä tematiikkaa tuodaan esiin sekä korostamalla käsitellyn ajanjakson elämän samaistuttavia piirteitä, että käsittelemällä eri yhteiskuntaluokkien ja sukupuolten erilaisia mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa. Ote pysyy kuitenkin sen verran kevyenä, ettei lukijalle aiheuteta pahaa mieltä ja ahdistusta

ottamalla esiin liian aukikirjoitetusti yhteiskunnallisia epäkohtia tai menneisyyden epätasa-arvoisuutta, ja tällainen pohdiskelu hiiptäkin lukijan mieleen tekstin rivien väleistä.

Edellä mainitut matkustussäännöt, muiden syiden ohella aiheuttivat sen, että 1700-luvulla matkailu oli käytännössä ainoastaan yläluokan harrastus. Yläluokan huvituksista on myös säilynyt enemmän tietoa. Siksi matkaopas sisältääkin jo lähtökohtaisesti asetelman, että kuvitteellinen aikamatkaaja esiintyisi yläluokan jäsenenä. Jos lukija haluaa pohtia asetelmaa pidemmälle, hän ehkä huomaa, että me kaikki 2020-luvun suomalaiset kuulumme omassa ajassamme globaaliin yläluokkaan, sillä meillä on käytännössä kaikki mahdollisuudet maailmassa toteuttaa itseämme, liikkua vapaasti ja hankkia melkein mitä haluamme, toki mm. kulloistenkin koronarajoitusten ja oman tulotasomme puitteissa. Jos 1700-luvun sääty-yhteiskunnassa yläluokan helpomman ja hauskemman elämän mahdollistivat fyysisessä työssä terveytensä kustannuksella raatavat palkolliset maalla ja kaupungeissa, kuka mahtaa mahdollistaa tämän meille, ja kuinka voisimme toimia mahdollisimman vastuullisesti ja maapallon parhaaksi tässä etuoikeutetussa asemassa johon olemme sattuneet syntymään?

Ottaisin tämän kirjan ehdottomasti mukaan, jos pääsisin vierailemaan 1700-luvun loppupuolen Turussa. Omat suosikkikohteeni olisivat Turun akatemiaan liittyviä, ja osallistuisin kaikkiin yliopistorientoihin, joihin minun sukupuoleni aiheuttamien rajoitusten puolesta olisi mahdollista päästä.

Kaikeksi onneksi kirja tarjoaa myös mahdollisuuksia aikamatkailuun nykyisessä Turussa: Kirjan lopussa annetaan ohjeet kahteen kävelykierrokseen, joilla pääsee perehtymään 1700-luvun kaupunkitilan jälkeisiin nykyhetken kaupungissa. Ne aion ehdottomasti toteuttaa heti seuraavalla Turun-vierailullani!

Bibliografia

- Aalto, I. & Helkala, E. 2015. *Matkaopas keskiajan Suomeen*. Jyväskylä: Atena.
- Acerbi, G. 1953. *Matka halki Suomen v. 1799. Suomea koskeva osa teoksesta Travels through Sweden, Finland and Lapland to the North Cape*. Suom. H. Korpi-Anttila. Helsinki: WSOY.
- Gabaldon, D. 1991. *Outlander*. New York: Delacorte.
- Hakkarainen, J. 2021. 1700-luvun Turussa kahvi oli kielletty huumeena ja tuomiokirkko aikansa Tinder – aikamatkaopas vie historian kujille ja kellareihin. *Yle Uutiset* 3.7.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12002954>. (Luettu 1.11.2021)
- Kortekangas, O. & Savolainen, P. 2017. *Kaupunki maailman keskellä. Turun lasten maailmanhistoria*. Turku: Sigillum.
- Koivisto, A. & Terävä, E. 2015. *Aikamadot: Hansaseikkailu – Tidsmaskarna: Hansa-äventyret*. Vantaa: Kellastupa.
- Kulmala, H., Lahtinen, R. & Talve, A. 2016. *Turku. Kaupunkiopas*. Turku: Sammakko.
- Mellanen, J. 2008. *Helsinki Helsingin alla. Kaupunkiarkeologiaa sarjakuvina*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Mithen, S. 2004. *After the Ice. A Global Human History 20 000–5000 BC*. London: Phoenix.
- Mortimer, I. 2009. *The Time Traveller's Guide to Medieval England*. London: Vintage.
- Mortimer, I. 2021. *The Time Traveller's Guide to Regency England*. London: Vintage.
- Savolainen, P. 2014. *Tirkistelyä förmaakeihin ja ylishuoneisiin. Turkulaista asumista kahden vuosisadan takaa*. Turku: Turun museokeskus.
- Savolainen, P. 2017. *Teksteistä rakennettu kaupunki. Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*. Turku: Sigillum.
- Turku – Åbo 1827. Historian ja tulevaisuuden museo. <https://digimuseo.fi/nayttelyt/turku-abo-1827/>. (Luettu 8.11.2021)
- Turku Åbo 1827: vanha kaupunki. Turun museokeskuksen Youtube-kanava. https://www.youtube.com/watch?v=gk2FMB2I1_0. (Katsottu 30.11.2021)

Kirjoittaja on 1700-luvulle eksynyt, arkeologian historiaan erikoistunut väitöskirjätutkija Helsingin yliopistossa.
liisa.kunnas-pusa@helsinki.fi